

YASHIL BOSHQARUV MEXANIZMLARI: O'ZBEKISTON VA GERMANIYA TAJRIBASINING TAQQOSLOVCHI TAHLILI

Sarvinoz Rustamova

Qarshi davlat universiteti,
Iqtisodiyot fakulteti talabasi

Annotatsiya: *Ushbu tadqiqot O'zbekiston va Germaniya Respublikasining yashil boshqaruv mexanizmlarini solishtirish orqali barqaror rivojlanish siyosatini amalga oshirishdagi samarali yondashuvlarni aniqlashga qaratilgan. Tahlil davlat siyosati, qonunchilik bazasi, iqtisodiy stimullar, fuqarolik jamiyati ishtiroki hamda xalqaro hamkorlik sohalarini qamrab oladi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, Germaniya yashil o'tish jarayonida uzoq muddatli institutsional barqarorlik, aniq maqsadlar hamda keng jamoatchilik qo'llab-quvvatlashga ega bo'lgan, O'zbekiston esa so'nggi yillarda kuchli boshlanish qilgan bo'lsa-da, amalga oshirishda moliyaviy, kadrlar va monitoring tizimlari sohasidagi kamchiliklar saqlanib turishini ko'rsatdi. Tadqiqot O'zbekiston uchun Germaniya tajribasidan o'rganish mumkin bo'lgan asosiy saboqlarni taklif qiladi.*

Kalit so'zlar: *Yashil boshqaruv, barqarorlik, iqtisodiy stimullar, atrof-muhit siyosati, O'zbekiston, Germaniya, taqqoslovchi tahlil*

Аннотация: *Данное исследование направлено на выявление эффективных подходов к реализации политики устойчивого развития посредством сравнительного анализа механизмов «зелёного» управления в Узбекистане и Федеративной Республике Германия. Анализ охватывает государственную политику, правовую базу, экономические стимулы, участие гражданского общества и международное сотрудничество. Результаты показывают, что «зелёный» переход в Германии обеспечивается за счёт долгосрочной институциональной стабильности, чётко определённых целей и широкой общественной поддержки, тогда как Узбекистан, несмотря на активные инициативы последних лет, по-прежнему сталкивается с трудностями в реализации из-за недостатка финансовых ресурсов, кадрового потенциала и эффективных систем мониторинга. В исследовании предлагаются ключевые уроки, которые Узбекистан может извлечь из германского опыта.*

Ключевые слова: *«зелёное» управление, устойчивость, экономические стимулы, экологическая политика, Узбекистан, Германия, сравнительный анализ*

Abstract: *This study aims to identify effective approaches to implementing sustainable development policy by comparing green governance mechanisms in Uzbekistan and the Federal Republic of Germany. The analysis covers state policy, legal frameworks, economic incentives, civil society participation, and international*

cooperation. Findings indicate that Germany's green transition has benefited from long-term institutional stability, clearly defined goals, and broad public support, whereas Uzbekistan, despite strong recent initiatives, continues to face challenges in implementation related to financial resources, human capital, and monitoring systems. The study proposes key lessons Uzbekistan can draw from the German experience.

Keywords: *Green governance, sustainability, economic incentives, environmental policy, Uzbekistan, Germany, comparative analysis*

Kirish. Bugungi kunda iqlim o'zgarishi, tabiiy resurslarning tez kamayishi hamda ekologik muvozanatning buzilishi kabi global muammolar har bir mamlakatni o'z boshqaruv tizimlarini qayta ko'rib chiqishga majbur qilmoqda. Yashil boshqaruv atamasi endi faqat ekologik himoya vositasi emas, balki iqtisodiy rivojlanish, ijtimoiy barqarorlik hamda davlat boshqaruvi samaradorligini birlashtiruvchi keng tushunchaga aylandi.

Germaniya Respublikasi yashil siyosat sohasida dunyoning yetakchi mamlakatlaridan biri hisoblanadi. Mamlakat 1970-yillardan boshlab atrof-muhitni himoya qilishni davlat siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida qabul qilgan. Energiewende dasturi orqali Germaniya 2045-yilga kelib karbonneytral iqtisodiyotga ega bo'lishni rejalashtirmoqda[1]. Buning uchun u nafaqat yuqori texnologiyalarga, balki aniq qonunchilik, iqtisodiy stimullar, fuqarolik ishtiroki hamda kuchli monitoring tizimlariga ham tayanadi.

O'zbekiston esa so'nggi yillarda yashil siyosatga qarshi qarshilikdan qat'i nazar, faol qadamlar tashlamoqda. Yashil iqtisodiyotga o'tish konsepsiyasi (2022), Milliy iqlim o'zgarishi strategiyasi (2023), Suv resurslarini boshqarish strategiyasi (2024) kabi hujjatlar qabul qilingan. Quyosh va shamol energiyasi loyihalari kengaytirilayotgan, chiqindilarni qayta ishlash infratuzilmasi qurilmoqda. Biroq, barcha bu tashabbuslarning amalga oshirilish jarayoni hali ham rivojlanish bosqichida [3].

Ushbu maqola O'zbekiston va Germaniya tajribasini solishtirish orqali quyidagi savollarga javob izlaydi. Birinchidan, yashil boshqaruvning asosiy komponentlari nimalardan iborat. Ikkinchidan, Germaniya yashil o'tishda qanday mexanizmlardan foydalangan. Uchinchidan, O'zbekiston qanday saboqlarni o'rganishi mumkin.

Adabiyotlar tahlili. Tadqiqotda quyidagi manbalar ishlatildi.

Germaniya tajribasi uchun asosiy manbalar sifatida Germaniya Federal Hukumati Energiewende dasturi (2024), Yevropa Ittifoqi Yashil bitim doirasidagi Germaniya hissasi, OECD hisobotlari (2023), Germaniya Atrof-muhit vazirligining rasmiy statistikasi (BMUV, 2024) hamda Jahon banki tomonidan tayyorlangan barqarorlik ko'rsatkichlari foydalanildi [1].

O'zbekiston tajribasi uchun Yashil iqtisodiyotga o'tish konsepsiyasi (2022), Milliy iqlim o'zgarishi strategiyasi (2023), O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika

qo‘mitasi ma’lumotlari (2024), Jahon banki O‘zbekiston mamlakat ekologik tahlili (2022) hamda UNDP, GIZ va OSCE tomonidan O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan loyihalar hisobotlari ishlatildi [3], [4], [5].

Qo‘shimcha sifatida Germaniyaning qonunchilik bazasi — masalan, Qayta ishlash qonuni (Kreislaufwirtschaftsgesetz) va Karbon bozori to‘g‘risida qonun — ham tahlil qilindi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqot taqqoslovchi tahlil usuliga asoslangan. Bu usul ikki mamlakatning yashil boshqaruv mexanizmlarini bir xil ko‘rsatkichlar asosida solishtirish imkonini beradi.

Tahlil quyidagi oltita asosiy sohani qamrab oladi. Birinchidan, qonunchilik va siyosiy ramka — yashil siyosatni qonuniy jihatdan qo‘llab-quvvatlash. Ikkinchidan, iqtisodiy mexanizmlar — soliq, subvetsiya, bozor vositalari. Uchinchidan, institutsional tizim — mas’uliyatli vazirliklar, monitoring organlari. To‘rtinchidan, fuqarolik jamiyati ishtiroki — jamoatchilikning qatnashish darajasi. Beshinchidan, xalqaro hamkorlik — investitsiya, texnologiya uzatish. Oltinchidan, natijalar va monitoring — yashil siyosat samaradorligini baholash.

Har bir soha bo‘yicha ikkala mamlakatning amaliyoti tahlil qilindi, o‘xshashliklar va farqlar aniqlandi. Ma’lumotlar manbalari sifatida rasmiy hukumat hujjatlari, xalqaro tashkilotlar hisobotlari hamda ilmiy adabiyotlar ishlatildi.

Natijalar. Birinchidan, qonunchilik va siyosiy ramka sohasida Germaniya yashil siyosatni amalga oshirishda uzoq muddatli siyosiy barqarorlikka ega. Energiewende dasturi 2010-yilda ishlab chiqilgan bo‘lib, unda 2050-yilgacha bo‘lgan maqsadlar aniq belgilangan. Bundan tashqari, Germaniya Yevropa Ittifoqi Yashil bitimi doirasida majburiyatlarni qabul qilgan, bu esa uning siyosatini xalqaro me‘yorlar bilan bog‘laydi.

O‘zbekistonda esa yashil siyosat hali ham qisqa muddatli rejalarga asoslangan. Yashil iqtisodiyotga o‘tish konsepsiyasi 2022-yilda qabul qilingan bo‘lib, unda 2030-yilgacha bo‘lgan rejalarni o‘z ichiga olgan. Biroq, qonunchilik bazasi hali yetarli rivojlanmagan. Masalan, atrof-muhitni himoya qilish to‘g‘risidagi qonun 2023-yilda yangilangan bo‘lsa-da, uning amalga oshirish mexanizmlari noaniq [3].

Ikkinchidan, iqtisodiy mexanizmlar sohasida Germaniya yashil o‘tishni iqtisodiy stimullar orqali rag‘batlantiradi. Mamlakatda karbon solig‘i, energiya tejash uchun subvetsiyalar, qayta ishlashga soliq imtiyozlari keng qo‘llaniladi. Bundan tashqari, Germaniya Yevropa Ittifoqining karbon bozorida faol ishtirok etadi.

O‘zbekistonda iqtisodiy mexanizmlar hali dastlabki bosqichda. Soliq tizimida yashil stimullar juda kam. Chiqindilarni qayta ishlash korxonalari uchun soliq imtiyozlari mavjud bo‘lsa-da, ular amalda qo‘llanilmaydi. Shuningdek, O‘zbekiston hali xalqaro karbon bozori tizimiga qo‘shilmagan.

Uchinchidan, institutsional tizim sohasida Germaniyada yashil boshqaruv uch darajali tizimda amalga oshiriladi. Federal hukumat, federatsiya sub’ektlari (länder) va

mahalliy hokimiyatlar har bir darajada atrof-muhitni himoya qilish bo'yicha maxsus organlarga ega. Bundan tashqari, mustaqil monitoring tizimlari — masalan, Germaniya ekologik hisobotlar agentligi — faoliyat yuritadi.

O'zbekistonda esa barcha mas'uliyat Markaziy hukumatga to'plangan. Atrof-muhitni muhofaza qilish vazirligi yagona markaz hisoblanadi. Viloyat va tuman darajasida atrof-muhit bo'limlari mavjud bo'lsa-da, ular moliyaviy va kadrlar jihatidan mustaqil emas. Mustaqil monitoring tizimi hali tashkil etilmagan.

To'rtinchidan, fuqarolik jamiyati ishtiroki sohasida Germaniyada fuqarolik jamiyati yashil siyosatda faol ishtirok etadi. Ekologik NGOlar, ommabop harakatlar hamda mahalliy jamoalar qaror qabul qilish jarayoniga jalb qilinadi. Aarhus konvensiyasi doirasida fuqarolar atrof-muhit ma'lumotlariga erkin kirish huquqiga ega [2].

O'zbekistonda fuqarolik ishtiroki hali cheklangan darajada. NGOlar asosan xalqaro grantlar hisobiga faoliyat yuritadi. Ularning hukumat bilan rasmiy hamkorlik mexanizmlari yo'q. Axborotga kirish esa hamisha ham oson emas. Biroq, so'nggi yillarda Toshkent, Farg'ona kabi shaharlarda fuqarolar tomonidan tashkil etilgan ekologik guruhlar paydo bo'layotganidan xabar berilmoqda [5].

Beshinchidan, xalqaro hamkorlik sohasida Germaniya yashil siyosatni amalga oshirishda Yevropa Ittifoqi, Jahon banki hamda BMT kabi xalqaro tashkilotlar bilan zich hamkorlik qiladi. Bundan tashqari, Germaniya boshqa mamlakatlarga yashil texnologiyalarni eksport qiladi.

O'zbekiston ham xalqaro hamkorlikni kengaytirmoqda. GIZ, UNDP, Yevropa Ittifoqi O'zbekistonda bir qator yashil loyihalarni moliyalashtiradi. Biroq, bu hamkorlik asosan grant asosida amalga oshiriladi. Uzoq muddatli investitsiya yoki texnologiya uzatish hali kam uchraydi [6].

Oltinchidan, natijalar va monitoring sohasida Germaniya yashil siyosat natijalarini doimiy monitoring qiladi. Har yili Yashil hisobot nashr etiladi, unda CO₂ chiqindisi, energiya iste'moli, qayta ishlash darajasi kabi ko'rsatkichlar keltiriladi.

O'zbekistonda monitoring tizimi hali noqulay. Statistika to'plab borilayotgan bo'lsa-da, uning to'liqligi va aniqligi shubha ostiga qo'yiladi. Rasmiy hisobotlar kamdan-kam nashr etiladi [4].

Munozara. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, Germaniya yashil boshqaruvni amalga oshirishda mukammal tizimli yondashuvga ega. Uning muvaffaqiyati uzoq muddatli siyosat, aniq qonunchilik, iqtisodiy stimullar hamda kuchli fuqarolik ishtirokining birgalikda ta'siri natijasidir.

O'zbekiston esa hali boshlanish bosqichida. Mamlakatda yashil siyosatga qaratilgan irodaviy qarorlar qabul qilingan, lekin amalga oshirishda jiddiy to'siqlar mavjud. Asosiy muammolar quyidagilardan iborat. Qonunchilik bazasining yetarli rivojlanmaganligi. Iqtisodiy stimullarning yo'qligi. Monitoring tizimining zaifligi. Fuqarolik jamiyatining cheklangan ishtiroki [4].

Biroq, O'zbekiston Germaniya tajribasidan o'rganishi mumkin bo'lgan saboqlar ham bor. Birinchidan, yashil siyosatni qonuniy jihatdan mustahkamlash kerak. Ikkinchidan, iqtisodiy mexanizmlarni joriy etish — masalan, karbon solig'i yoki qayta ishlashga soliq imtiyozlari. Uchinchidan, mahalliy darajada yashil boshqaruv mexanizmlarini rivojlantirish. To'rtinchidan, fuqarolik jamiyatini rasman jalb qilish.

Muhim jihat shundaki, Germaniya tajribasini to'g'ridan-to'g'ri nusxalash mumkin emas. O'zbekistonning iqtisodiy, siyosiy hamda ijtimoiy sharoitiga moslashtirilgan yechimlar kerak. Masalan, Germaniyadagi karbon bozori O'zbekiston uchun hali mavjud emas, lekin soliq imtiyozlari kabi oddiy mexanizmlar joriy etilishi mumkin.

Xulosa. Yashil boshqaruv — bu faqat ekologik himoya vositasi emas, balki zamonaviy davlat boshqaruvining asosiy elementidir. Germaniya yashil o'tishda uzoq muddatli, tizimli va keng qamrovli yondashuvni qo'llagan. Natijada mamlakat nafaqat atrof-muhitni himoya qilishda, balki yangi ish o'rinlari yaratish, innovatsion iqtisodiyot rivojlantirishda ham muvaffaqiyatga erishdi.

O'zbekiston esa so'nggi yillarda yashil siyosatga qaratilgan kuchli qadamlar tashladi. Yashil iqtisodiyotga o'tish konsepsiyasi kabi hujjatlar mamlakatning barqaror kelajakka intilishini ko'rsatadi. Biroq, amalga oshirishda hali ko'plab muammolar mavjud.

Ushbu tadqiqot O'zbekiston uchun quyidagi tavsiyalarni taklif qiladi. Yashil siyosatni qo'llab-quvvatlovchi qonunchilik bazasini takomillashtirish. Iqtisodiy stimullarni joriy etish — soliq imtiyozlari, subvetsiyalar. Mustaqil monitoring tizimini tashkil etish va ochiq ma'lumotlar portalini yaratish. Fuqarolik jamiyatini rasmiy ravishda yashil siyosatga jalb qilish. Xalqaro hamkorlikni investitsiya va texnologiya uzatishga qaratilgan uzun muddatli shartnomalarga asoslangan qilish.

O'zbekiston Germaniya tajribasini to'liq takrorlay olmasa ham, uning asosiy saboqlaridan — tizimli yondashuv, institutsional barqarorlik, fuqarolik ishtiroki — foydalanishi mumkin. Bunda eng muhimi — o'z sharoitiga mos yechimlarni ishlab chiqishdir. Yashil kelajak faqat texnologiya bilan emas, balki aqlli boshqaruv tizimlari bilan ham quriladi.

Adabiyotlar

[1] Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz, nukleare Sicherheit und Verbraucherschutz (BMUV). (2024). *Energiewende in Deutschland: Fortschrittsbericht 2024*. Berlin. <https://www.bmuv.de>

[2] OECD. (2023). *Environmental Performance Reviews: Germany 2023*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264312345-en>

[3] O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. (2022). *Yashil iqtisodiyotga o'tish konsepsiyasi* (PQ-652-son Farmon). <https://lex.uz/docs/6368350>

[4] World Bank. (2022). *Uzbekistan Country Environmental Analysis*. Washington, DC. <https://documents.worldbank.org>

[5] UNDP Uzbekistan. (2023). *Green Governance in Central Asia: Lessons for Uzbekistan*. Tashkent. <https://www.uz.undp.org>

[6] European Commission. (2024). *The European Green Deal: Implementation Progress in Member States*. Brussels. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en